עבודת ישראל — בראשית

בראשית ברא אלהים במדרש תנחומא וש"ה ה' בחכמה יסד ארץ וכשברא הקב"ה את העולם נתייעץ בתורה וברא את העולם שנאמר לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה וכו'. הענין נודע כי החכמה נקראת ראשית כי בחכמה הביט וצפה אל אחרית דבר היא המלוכה אשר ימליכוהו ב"י ובחכמה הגביל הקב"ה את מדתו בחי' א"ס ויצא לכח בגבול ומדה ושיעור. והנה המלוכה נקראת ארץ כנודע ולכן כתיב ה' בחכמה יסד ארץ פי' מה שעשה יסוד לבחי' חכמה בבחי' גבול הוא מפני ארץ שהביט אל המלוכה. ואעפ"כ לית מחשבה תפיסא בי' כלל להבין מהות הענין איך נעשה מבחי' בלי גבול בחי' גבול ותכלית הגם שהמקובלים הראשונים האריכו בדבריהם לתת משל ומליצה דברי חכמים וחידותם להלביש הענין קצת לאוזן השומע. אמנם עכ"ז נעלמה מעיני כל חי להבין הדבר על בוריו. והחקירה האמיתית בזה הענין הוא כמ"ש הרמב"ם שאין כח כלל בהשגתינו להשיג מחשבתו של היוצר כמ"ש כי לא מחשבותי מחשבותיכ' ע"ש בה' תשובה. ולפי"ז נלאה כל שכל מחקור ראשית הבריאה אבל אנחנו בניו ועבדיו מאמינים כי זאת היתה אבן פנתו ועיקר הכוונה בבריאה כי נעבוד לפניו ביראה ופחד ונמליכוהו ולשרת בשמו. וזה הי' בחי' גלם הראשון לבריאת עולם והוא הנקרא אבן השתיה וגל"ם גימ' חכמ"ה וז"ש בחכמה יסד ארץ ונתייעץ בתורה וברא את העולם דהיינו שאח"כ הוציא המחשבה לבחי' בריאה ע"י עולם הבינה המצייר ציורין שנא' לי עצה ותושי' כי ל"י רומז על מספר ד' יודי"ן שבע"ב היא החכמה כנודע. אח"כ בא לבחי' אני בינה לי גבורה שהיא נכללת בחכמה וגבורה של עולם עליון כנודע. והנה נחלקו ב"ש וב"ה במסכת חגיגה דף י"ב. ב"ש אומרים השמים נבראו תחלה וב"ה אומרים הארץ נבראת תחלה ע"ש. ופי' החייט כי כל רקיע מז' רקיעים נקרא בחי' ארץ ושמים דהיינו מקצתו הנוטה על ראשינו נקרא שמים בערכינו ומקצתו של מעלה נקרא ארץ נגד וערך הרקיע שלמעלה הימנו ולכן מא"ח ומא"ח ולא פליגי ע"ש. פי' לפירושו כי כל עולם נקרא בבחי' שמים למה שלמטה הימנו כי הוא המשפיע בו ונקרא ארץ לשלמעלה הימנו כי הוא בחי' מקבל כנגדו כמ"ש האר"י ז"ל. ואפשר עוד לבאר ע"פ דרכנו. דהנה דעת ב"ה כי הארץ נבראת תחילה פי' תחלה היינו עיקר יסוד הבריאה היה בעבור הארץ היא המלוכה כמו שאמרנו ולכן נקרא הארץ נבראת תחלה כיון שע"י ציור הארץ במחשבת היוצר בתחלה נברא כל העולם. וב"ש אומרים השמים נבראו תחלה כי שמים נקרא בחי' ההשפעה כנודע. והנה מדרך הטוב להיטיב. והגם שחפץ בעבודתנו עיקר הבריאה היתה להיטיב לנו כל הימים.והנה הט למשל אזנך השמש משפיע אורו בירח ומאיר בה ואפשר בזמן אשר הירח לא יגיה אורו כראוי כמו בסוף חודש אז יש ג"כ איזה בחי' פגם באור השמש הרוצה להאיר דרך הירח וממילא כשמצמצם אורו מלהשפיע נקרא בבחי' פגם שאינו מאיר כדרכו. וכן הענין כביכול כשבניו עושים רצונו אז יכוללהשפיע ולהיטיב להם משא"כ ח"ו להיפך אזי נקרא בחי' פגם במשפיע כי יותר מה שעגל רוצה לינק כו'. ולכן נקרא השמים נבראו תחילה פי' שיטיבו בנ"י את מעשיהם ויוכל להשפיע להם כל טובה. וז"ש במדרש בפ' ויכולו השמים והארץ משל לאמבטיא מלא מים והיו בה ב' איסקרסים נאים [פי' צורות] כשעירו המים מתוכה נראו הצורות וכן הי' השמים והארץ ע"ש. פי' כי השמים והארץ נקרא חו"ב אצל המקובלים וכמ"ש לעיל כי היו במחשבתו לבריאה וכן המקובלים קראו לבחי' תוהו ובוהו בשם חו"ב כי החכמה נקרא תוהו ר"ל שמם כמדבר ותוהו שאין תפיסה בו. ובוהו היא הבינה המצייר ציורין וניכר קצת בו וזה בו הוא. ואז היה נכלל השמים והארץ ולא היה ניכרין להדיא עד שעירו המים הוא המשל לבחי' א"ס הנקרא מים שאין להם סוף ובא לבחי' גבול ואז נראו השמים והארץ:

ויאמר ה' לא טוב היות האדם לבדו וגו'. איתא בילקוט זה אחד מעשרה מאמרות שנברא בהם העולם. ואית דאמרי ורוח אלקים מרחפת וגומר. כבר נודע שהעולם נברא בעשרה מאמרות וכתבו המקובלים שהם נגד עשר ספירות ונתעטף הקב"ה בהתלבשות עשר מדות הקדושות וכתבניתם יתנהג האדם דלמטה ויהיה כסא כבוד לקדושת רצונו יתברך וכמ"ש בספרי' הקדושים בפרט בספר תומר דבורה יעו"ש והנה אות ברית קודש אשר אל חי חתם בבשרנו הוא נגד מדת צי"ע ומכונה המדה הזאת בס"ק בשם טוב ע"ש ופשוטו של ענין כי הוא היסוד לכל טוב והוא המשפיע והמוליד דוגמת המדה העליונה המשפעת כל טובה ושפע הקדושה ולכן נקרא צדיק יסוד עולם. ועפי"ז הסברא נותנת כיון שקדושת אות הברית כ"כ גדול. ולהיפך ח"ו הפגם גדול מאוד שגורם להוריק השפע לחיצונים. א"כ יותר טוב היה שיברא האדם נעדר מתאות המשגל לגמרי אפילו מהאשה הראוי' לו. להיותו לבדו בארץ למען לא יכשל בחטא גדול כזה ח"ו. ואפ"ה אנחנו רואים כי לא כמחשבותינו מחשבת יוצר כל ולא תוהו בראה לשבת יצרה ואיתא בזוה"ק לא לשבת ביניהו אלא מינייהו למעבד ישובא מנהון פי' משברא את האדם בתאוה הזאת ולא לשבת ביניהו בין עולם התוהו רק לשבר מתלעות עול ולהסיר כח זונים מקרבו ויטהר ויתקדש במותר לו ביחודו עם אשתו לגרום יחוד עליון עם מדות עליונות ותתיחד השפעת הקדושה אל כנ"י. וע"י שבירת התאוה והמשכתה אל הקדושה נולד תענוג עליון ועי"ז נעשה האדם מרכבה לבחי' צדיק יסוד עולם המכונה בשם טו"ב וז"ש ויאמר ה' לא טוב היות האדם לבדו פי' שלא יהיה האדם מרכבה לבחי' טו"ב כשיהיה לבדו ויהיה נעדר מתאוה הזאת כי זולת עבודת האדם בשבירת התאוה הגשמית כבר נבראו מלאכים וצבא השמים מקבלים עול מלכות שמים אכן עיקר התענוג משוכני בתי חומר מה שנבראו בעלי תאות היצה"ר והם נלחמים וטהרו וקדשו את נפשותם לכן אמר אעשה לו עזר כנגדו פי' שתהיה עזרתו ע"י כנגדו הוא כח המתאוה לאשה והוא המסיתו ולא יכול לו לכן דרשו רז"ל שהוא אחד מעשרה מאמרות כנ"ל שהמה נגד עשר ספירות ומאמר הזה הוא להיותו מרכבה למדה הט' הנקרא בשם צ"יע. וז"ש ואית דאמרי ורוח אלקים מרח"פ"ת הוא צירוף רפ"ח מ"ת סוד מלכין דמיתו אשר אנחנו מנטלים ומנשאים ע"י עבודתנו ושבירת כח הרע וזה המאמר כולל לכל כוונת הבריאה:

וישם ה' לקין אות. במד"ר אות שבת נעל בפניו. ד"א קרן עשה לו במצחו. ד"א כלב מסר לו לשמרו וכו' ע"ש. ביאור הענין דהנה הקב"ה אמר לקין נע ונד תהיה בארץ. וצריך להבין ענין הקללה הלא הבחירה ביד האדם לבחור לו מקום לשבת ולא ינוד ממקומו. אע"כ צ"ל שמסך בקרבו רוח טועים ואיזה פחד ושגעון אשר עי"ז לא נבחר לו מקום לשבת רק להיות נע ונד בארץ. והנה בוודאי אם קין היה יכול להתדבק במחשבתו בבורא ית' כראוי או בוודאי סרו מעליו כל הפחדים ונמתקו כל הדינים כמ"ש בכל דרכיך דעהו וגו' אלא שזה גוף הקלל' שנתבלבל' מחשבתו מדביקתו והיה נע ונד במחשבתו עד שגרמה לו הפחדים ונידוד בארץ ולכן אמרו במ"ר אות שבת נעל בפניו פירוש שעכ"פ ביום ש"ק היה נדבק בבורא ית' והיתה לו מנוחה כי בי' כל דינים אתכפיין וכל חייבא דגיהנם נייחין ד"א קרן עשה לו. פי' קרן הוא לשון בהירות כי לדעה הב' נשאר עליו מהוד שבת על יומא דחולא שיגין עליו קצת מהפחדים ומחיות רעות. ד"א כלב מסר לו לשמרו פי' לדעה הג' לא שמרוהו מצד הקדושה רק מסר לו ענין שמירה מס"א שלפעמים נעשה נסים ג"כ על ידיהם כמו שמצינו בגמ' ובמד' פ' תולדות שע"י ארגיניטן נעשו ניסי' לרבינו הקדוש וחביריו והרבה שלוחים למקום:

ונח מצא חן בעיני ה'. במד"ר אמר ר' סימון שלש מציאות מצא הקב"ה אברהם דכתיב ומצאת את לבבו נאמן לפניך. דוד דכתיב מצאתי (את) דוד עבדי. ישראל דכתיב כענבים במדבר מצאתי ישראל. אתיבון חברייא לר' סימון והא כתיב ונח מצא חן בעיני ה'. א"ל הוא מצא אבל הקב"ה לא מצא עכ"ל. ביאור

המד"ר הנה ר' סימון רמז בשמו לשון סימנא בעלמא דרש ברמז וסימנים וציונים שברא הקב"ה בהם את העולם דהיינו שעשוע יוצר בראשית ונמלך בשמותם. וז"ש שלש מציאות מצא הקב"ה פי' שע"י מציאות שלשה צדיקים הנ"ל הביט ורצה בם לברוא העולם דהיינו אברהם שהיה מרכבה לבחינ' חסד שנקרא אברהם אוהבי ועשה חסד בעולם. ודהמע"ה היה מרכבה לבחינת מלכות ששרשה מבחינת גבורה הדן את העולם. וישראל הם מקו האמצעי תפארת. כמ"ש ישראל אשר בך אתפאר. וז"ש כענבים במדבר מצאתי ישראל מלת במדבר רומז על הזמן הנעלם שקודם הבריאה שאין בו אפילו תפיסת המחשבה ורעיון ואז הביט לנשמותיהם של ישראל ובשבילם נברא העולם. אתיבון חברייא והא כתיב ונח מצא חן בעיני ה'. פי' שגם בפסוק הזה רומז ענין הבריאה. כי עי"ן הוא מספר ריבוע מ"ה ושם מ"ה הוא מספר אד"ם שעלה במחשבה לברוא בו את העולם והנה אותיות השורש משם זה עולה חס"ד והמילוי מריבוע עולה ח"ן. ולדעתם נרמז שמצא ח"ן בעיני ה' פי' שמצא ח"ן וחס"ד בעי"ן הרומז לשם מ"ה שעולה חס"ד שבשבילו נברא העולם. והשיבם ר' סימון הוא מצא אבל הקב"ה לא מצא כי אע"פ שהיה צדיק היה צריך סעד לתמכו וז"ש (חסר) העולם (ובהעתק אחר מצאתי. אעפ"י שהיה צדיק גדול ועשה בעבודתו שביל ונתיב למעלה עד שמצא חן בעיני ה. אבל היה צריך סעד לתמכו דכתיב בו את האלקים התהלך נח. דהיינו אחר סעד מאת ה' וברא עולמו התהלך נח) אבל לא שבשבילו יברא העולם משא"כ באברהם שעליו נאמר התהלך לפני והיה תמים והיה הולך בצדקו ומאיר לפני הבריאה. וכן ישראל שכתוב בהם לכתך אחרי במדבר דהיינו מה שהיו הולכים באמונתם במדבר בארץ לא זרועה האיר לפני היוצר במחשבתו הקדומה לברא בם את העולם וז"ש לשון לכתך אחרי הרומז על גודל צדקתם מבלי הצטרכות סעד למשל כמו שהתינוק הבריא וחזק ללכת ברגליו הולך אחרי אמו כי בטח בו לבה שלא יפול ולא יכשל וכן הבוב"ה היה מובטח בהם שילכו אחריו הגם שלא יסייעם ולא יהיה להם לסעד לכן בשבילם נברא העולם:

בהפטרה

כה אמר האל ה' בורא שמים ונוטיהם רוקע הארץ וצאצאי'. ירצה כמד"א בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ. וכמו שפי' האו"הח שבבריאה ראשונה ומאמר ראשון נברא כל העולם ומלואו. וזה נכלל במלת א"ת וגם כולל כל המאורעות וכל מעשה אשר יהא נעשה תחה השמש אם טוב ואם רע ח"ו ובכולם צפה והביט הבורא ית' בצפי' הראשונה את מעשה כולם מדור אנוש ודור המבול ודור הפלגה וכדומה באלו עד סוף כל הדורות ועכ"ז צפה אשר אח"כ והארץ היתה תוהו ובוהו והיינו מימות עולם עד עת שהכיר אברהם אבינו את בוראו ית' ונתגלה אור התורה ע"י אברהם במה שקיים כל התורה כולה ועד אותו שעה היה תוהו וזה התוהו צפה השי"ת אך ורוח אלקים מרחפת על פני המים רומז על התורה שנמשלה למים. ולזה נזכר חמשה פעמים מים בפסוק נגד חמשה חומשי תורה גם ה"פ אור. גם רקיע. ורומז אור על סתרי תורה. ומים רומז על התורה שבכתב. ורקיע רומז על תורה שבע"פ שזה מבדיל בין מים למים ר"ל בין טהור לטמא. וע"י שעשוע התורה ברא עולמו. ואע"פ שצפה בתורתו ומה כתיב (חסר מה) אור. וזה שאמר הש"י לישעיה הנביא כאשר צוה אותו להוכיח את ישראל ושלא להתמיה בעיניו היאך אפשר להחזיר את הרשעים למוטב לזה אמר כה אמר האל כו' רוקע הארץ וצאצאי' ר"ל כשבראתי את העולם ראיתי את כל מעשיה' ובראתים על דעת כן שיוכלו לשוב. נותן נשמה לעם עליה ר"ל לאלו שהם למעלה מן הארץ ועלי' שאינם עוסקים בעניני העולם כל ימיהם כ"א ביראת ה' כל היום והם במדרגה גדולה להם היא במדרגה נשמה. ורוח להולכי' בה לאלו שהולכים בעוה"ז ואינם הולכים בעבודת ה' בתמידות כי אם לפעמים הולך ובא לזה אין כ"א מדרגת רוח וזה ענין קין והבל שהבל היה בבחי' נשמה. וקין בבחי' רוח. ולזה כתיב ויהי הבל רועה צאן מלשון צאנה וראנה ר"ל שהיה שומר הדברים היוצאים מהבורא ית'. וקין עובד אדמה. קי"ן אותיות ק"ן יו"ד ורומז על אותם האנשי' שחושבין בעצמם שהם קן ומושב להש"י בעבודתם ותפלתם כאלו מטיבים עם הבורא יתברך ונתגדל בעיניהם העבוד' בחשבם שמידם היתה זאת. ולזה כאשר לא שעה השם אל מנחתו חרה לו מאוד והיה כמתרעם על הבורא ית' על שלא קיבל מנחתו והיינו כמד"א והתקצף באלקיו. אבל הבל מדה אחרת היתה בו שהיה הבל וריק בעיניו וגם עבודתו איננה נחשבת בעיניו לכלום בחושבו שמיד הבורא יתברך ומכחו היה לו זאת והוא הנותן לו כח לעשות חיל ולזה כתיב והבל הביא גם הוא. וז"ש שה"מ ע"ה בשגם זה הבל. גם הוא לשון ריבוי ודבר הנטפל. ור"ל שהבאתו ועבודתו היה מדת גם. היינו שלא היה חושב עצמו לכלום רק כטפל. רק מה' היתה זאת והביא מבכורות צאנו היינו שהוא חושב שהוא התחיל אפס דבר מועט כענין שניתן לאדם הבחירה והרצון ומן השמים עזרוהו. ולזה כתיב גם הו"א לשון נסתר. ר"ל שגם זה השפלות והג"ם היה בהסתר אצלו שלא הי' נראה אצלו כלום והכל ממנו יתברך וישע אל מנחתו. ואל קי"ן לא שעה ויפלו פניו ר"ל שנפל ממדרגתו הראשונה. ויאמר ה' אל קין כולי ואליך תשוקתו ואתה תמשול בו. ר"ל שהתשוקה של יצה"ר אל האדם היא נתנה ביד האדם שע"י התשוקה שאדם משתוקק להעברה ממשיך עליו תשוקת היצר. אבל ואתה תמשול בו ר"ל שביד כל אדם למשול על יצרו ולהתגבר עליו ושיעבוד באלו התשוקות והחמדות את בוראו יתברך. ויסיר תשוקת היצר מעליו וכל אלו המעשות והמדרגות היו הכנה וסדר להעולם אשר בשני אלו המדרגות יתנהג כל העולם. וכמו כן התלמידי חכמים בבחינת הבל. ועמי הארץ בבחינת קין. ולזה כתיב ויקם קין על הבל אחיו ויהרגהו. רומז על עמי הארץ שאינם מספיקין ומסעדין ידי לומדי תורה שמוטל עליהם באמרם השומר אחי אנכי וכי עלי מוטל פרנסתו. ובאמת אינו כן כי צריך להחזיק ידי לומדי תורה כל צרכם בכדי שיוכלו לעבוד את השם יתברך ולא יתבטלו מעבודתם:

אני ה' הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים. הכבוד הוא (חסר מה) הבורא ית' כאשר הוא בכבודו ובעצמו וכל אלו צריכין להתקן ולהעלות קודם (חסר מה) מדריגת הבל וקין. וזהו הב"ו לה' בנ"י אלים רומז על קין. וגם ר"ת הוא הב"ל וכתיב הבו לה' כבוד ועוז. ונחזור לענין ואמר אני ה' וגו' וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים. רומז על כבוד הש"י כאשר הוא בעצמותו. ותהלה רומז על התהלות שההמון נותנים לו. וזה חוזר לענין ראשון שאמר השם יתברך לישעי' וכי יעלה על דעתך שאתן כבודי לאחר ותהלתי לפסילי' אם לא שמידי היתה זאת וחפץ אני בתשובתן ותהלתי לפסילים רומז על תפלות פסולות על ידי מחשבות זרות וכיוצא שהן בבל יעלה רק זורקין אותן לסט"א. ויש שאין נפסלים כל כך ומניחין אותם בהיכל אחד עד שיתעלו על ידי תפלות איזה צדיק שהוא משורש נשמת זה האדם או ע"י תשובת זה האדם בעצמו: ישימו לה' כבוד. היינו להמליך את הבורא ית' על כל איברים דיליה ובכל עסקיו ובשני' ובקיצה דיליה ובהילוכא דיליה: ותהלתו באיים יגידו אף אותם שהם בשממה ובמחשכי זה העולם אף עליהם יזרח אור ויגידו תהלתו: ה' כגבור יצא. בכף הדמיון ור"ל כי בוודאי עצם הש"י אמיתת הוויתו אינו כ"א טוב לבד והוא מתנהג במדת הגבורה להתגבר על שונאיו וזה על אויביו יתגבר. וגם צורך העולם הוטלת יראתו על פניהם ויסורו מדרכם הרעה מיראתו ית' אבל באמת הוא טובות וישועות מאתו ית' וזהו אתאפק כיולדה. כמו היולדה שיש לה כאבים קודם הלידה והכל יודעים שהוא הכנה ללידה ולטובתה כמו כן כל הצרות והשיעבודים שעוברים עלינו תמיד אך שהם נסתרים דרכי ה' וזה כתיב והולכתי עורים בדרך לא ידעו וגו'. ור"ל שלעתיד יגלה ויפקחו ענינו ונראה שהכל היה לטובתינו ומחסדו הגדול יתברך ויתעלה: